

De prijs van kwetsbaarheid

Energiepodium, 13-01-2025

Martien Visser roept beleidsmakers op de prijs van onze kwetsbaarheid onder ogen te zien, te accepteren dat bij energie het optimum van de markt niet samenvalt met het optimum voor de maatschappij. “Verder moeten er ruim voldoende maatregelen worden genomen, waardoor Nederland en Europa een energiemarkt krijgen die tegen een stootje kan.”

De transit van Russisch gas door Oekraïne is gestopt. Wekenlang zweefden Zuidoost-Europese afnemers tussen hoop en vrees. In twee maanden tijd steeg de gasprijs op het TTF (Nederlandse gasmarktplaats, *red.*) met 25%, terwijl het slechts 4% van het Europese gasaanbod betrof. Het is de prijs van onze kwetsbaarheid.

De kosten van de gascrisis worden inmiddels op meer dan 1000 miljard euro geschat. Dat beleidsmakers het zover hebben laten komen, is nog steeds een raadsel. Jarenlang werd er gewaarschuwd. De marktwerking leidde onverbiddelijk tot een steeds grotere afhankelijkheid van Rusland. Een schoolvoorbeeld waar het optimum van de markt (importeren uit Rusland) niet overeenkomt met het maatschappelijk optimum - een diverse aankoopportefeuille.

“Niet iedereen is bereid en in staat de economische realiteit onder ogen te zien; en daarvoor te betalen”

Een kwetsbare energiemarkt is fijn voor producenten en handelaren. Kleine verstoringen, bijna-verstoringen en zelfs geruchten van verstoringen, kunnen leiden tot forse prijsverhogingen. Een mogelijke boycot door Qatar, een tweet van Trump, een mankement aan een LNG-terminal, de uitval van een gasleiding in zee, roept u maar. In augustus 2023 steeg de Europese gasprijs tijdelijk met bijna 20% omdat in Australië een LNG-staking dreigde. Door niet te snel toe te geven aan de eisen van de stakers verdienden de Australische producenten goud geld. We zullen nooit weten of ze zich daarvan bewust waren.

Kwetsbaarheid vermindert de politieke speelruimte. Veel EU-landen zijn nog steeds uitermate terughoudend waar het gaat om strenge sancties jegens Rusland. De EU koopt nog steeds Russisch aardgas. Kwetsbaarheid versterkt ook het wantrouwen in de samenleving. Zie de discussies in de media over het producentengedrag of de overheid die zouden aansturen op hoge gas- en stroomprijzen. Niet iedereen is bereid en in staat de economische realiteit onder ogen te zien; en daarvoor te betalen.

“Uitbouw van het Europese elektriciteitssysteem richting de Scandinavische stuwmeren is nu verder weg dan ooit”

In het verlengde daarvan leidt kwetsbaarheid tot minder internationale solidariteit. De windstille periode half december leidde door gebrek aan back-up tot extreme elektriciteitsprijzen in Duitsland, Denemarken, Nederland en België. Noorwegen (waterkracht) en Zweden (waterkracht en kernenergie) hadden hun zaakjes beter op orde,

maar kregen eveneens die extreme prijzen voor de kiezen. Noorse en Zweedse elektriciteit werd echter via de internationale verbindingen richting het continent getrokken. Het leidde tot woedende reacties in beide landen. De Noorse minister van energie dreigde zelfs de zee kabels naar het continent door te snijden. Eerder had Zweden een geplande verbinding met Duitsland al geschrapt. Uitbouw van het Europese elektriciteitssysteem richting de Scandinavische stuwmeren is nu verder weg dan ooit.

Nota bene terwijl de nationale stroomproductie in Noorwegen en Zweden in handen is van staatsbedrijven. De extra kosten door de hoge stroomprijzen voor consumenten en bedrijven worden in beide landen daardoor gecompenseerd door de extra winst die de publieke stroomproducenten in beide landen maakten. Een macro-econoom redeneert dan dat de welvaart in dat geval intact blijft en er alleen geld van consumenten naar producenten verschuift. Voor lokale burgers en bedrijven en dus voor politici is er echter een andere werkelijkheid; die willen stabiliteit en geen gedoe.

Bij olie en gas is dat uiteraard anders. Daar gaat bij hogere prijzen de extra winst naar de buitenlandse producenten, terwijl de lasten ervan bij lokale burgers en bedrijven terecht komen. Iets dat trouwens ook geldt voor de Nederlandse elektriciteitssector, omdat de Nederlandse stroomproductie overwegend in buitenlandse handen is. Stroomexport door Nederland naar buurlanden leidt daardoor tot welvaartsverlies voor Nederland; ik schreef daar [eerder](#) over. Toch bouwt Nederland zijn exportcapaciteit de komende jaren nog fors uit, zonder dat buurlanden Nederland daarvoor compenseren. Dit terzijde.

“De markt stuurt niet of nauwelijks richting beperking van kwetsbaarheid”

In 2003 legde een voormalige directeur van een groot Amerikaans energiebedrijf mij de fijne kneepjes van de Amerikaanse energiemarkt uit. Hij was overtuigd aanhanger van vrije energiemarkten, die in zijn ogen, mits goed vorm gegeven, efficiënter waren dan de Europese planeconomie op dat moment. Echter, je moet dan wel accepteren dat er zo nu en dan een serieuze verstoring optreedt. Hij wees daarbij op terugkerende crises in het Amerikaanse energiesysteem inclusief de stroomcrisis die in 2000 en 2001 Californië teisterde. Texas overkwam dit in 2021. Het energiesysteem ter grootte van Noordwest-Europa faalde tijdens een koudegolf met honderden doden en een schadepost van 200 miljard dollar als gevolg. In 2011 gebeurde dat daar overigens ook al. Amerikanen accepteren dat burgers of bedrijven daaraan failliet gaan, aldus de goede man. Hij vroeg zich af of Europeanen dit ook zouden accepteren. De steunpakketten voor Nederlandse burgers en bedrijven gaven twintig jaar later het antwoord.

De markt stuurt niet of nauwelijks richting beperking van kwetsbaarheid. In Studio Energie meldde Jilles van den Beukel recent terecht dat “reservecapaciteit wel van groot maatschappelijk belang is, maar in een markt niet of nauwelijks financieel wordt beloond.” Toch hebben energiebeleidsmakers het haast religieuze geloof dat het optimum van de markt samenvalt met het maatschappelijke optimum. Voor ‘economisch perfecte markten’ schijnt dat op te gaan. Dit is echter verre van perfect. Je zou denken dat we ons lesje inmiddels hebben geleerd. Helaas blijft dit geloof hardnekkig. We zien dit bij de gasopslagen. Gegeven de geopolitieke situatie is een maximale vulgraad voorafgaand aan de winter en een voorzichtige inzet maatschappelijk

dringend gewenst. Het ministerie van KGG meent echter dat dit jaar een vulgraad van slechts 80% voldoende is en legt handelaren momenteel ook geen strobreed in de weg hun bergingen deze winter versneld leeg te produceren.

“Verwacht mag worden dat crises in Europa frequenter zullen gaan ontstaan dan in de VS”

Dat de stroommarkt geen perfecte markt vormt snapt ook iedereen. Maar ook daar wordt geloofd dat marktoptimum samenvalt met het maatschappelijk optimum. Het ontstaan van zeer hoge prijzen met dito prijsvolatiliteit wordt dan ook toegejuicht omdat dit investeringen zou uitlokken. De “beste remedie tegen hoge prijzen zijn hoge prijzen”, is de populaire slogan. Er is echter geen greintje bewijs dat dit het stroomsysteem ergens in de buurt van het maatschappelijk optimum zou brengen. Integendeel. In vergelijking met de VS zijn investeringen in Europa veel moeilijker en tijdrovender, dus kostbaarder en er ontbreekt centrale sturing wat leidt tot **free-rider** gedrag van de lidstaten. Verwacht mag daarom worden dat crises in Europa frequenter zullen gaan ontstaan dan in de VS. Dat bevordert het investeringsklimaat in Europa niet en zal ook het welzijn van de gemiddelde Europeaan niet ten goede komen.

Mijn oproep aan de beleidsmakers is dan ook de prijs van onze kwetsbaarheid onder ogen te zien, te accepteren dat bij energie het optimum van de markt niet samenvalt met het optimum voor de maatschappij en ruim voldoende maatregelen te nemen waardoor Nederland en Europa een energiemarkt krijgen, die tegen een stootje kan.

Martien Visser